ASIGURAREA SECURITĂȚII UMANE PRIN OPTIMIZAREA PROCESULUI DECIZIONAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Serghei SPRINCEAN

Doctor habilitat,
Secretar științific, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: sprinceans@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0002-7411-9958>

Tudorița-Sanda SOHOȚHI

Doctorandă, Școala Doctorală în Științe Sociale, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: tudorita.sanda@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1672-1083>

Termenul de securitate umană a fost generat, în principal, de necesitatea redimensionării conceptului de securitate prin accentuarea rolului deosebit al individului uman în procesul de asigurare a securității. O altă cauză de bază în procesul de apariție și fundamentare a concepției securității umane a constat în necesitatea găsirii unor soluții viabile la criza globală contemporană și la criza domeniului de apărare și promovare a drepturilor omului, prin inițierea redimensionării elementului securitar ca unul fundamental în cadrul relațiilor dintre individ, societate și natură. Sub aspect aplicativ, securitatea umană contribuie la soluționarea unei probleme de importanță majoră în plan mondial: definirea perspectivelor sistemului internațional și al civilizației umane în ansamblu de a contracara efectele negative ale crizei globale corelată cu noile necesități în domeniul drepturilor omului. În Republicii Moldova problemele securitare, pe lângă alte roluri și funcții pe care le joacă în sfera politică, devin din ce în ce mai mult niște modalități și căi de influență asupra procesului de adoptare a deciziilor politice strategice.

Cuvinte-cheie: securitate umană, drepturile omului, optimizare, proces decizional, securitate națională, Republica Moldova.

ENSURING HUMAN SECURITY BY OPTIMIZING THE DECISION-MAKING PROCESS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

The term human security arose mainly from the need to change the concept of security by emphasizing the special role of a person in the process of ensuring it. Another main reason in the process of emerging and substantiating the concept of human security was the need to find viable solutions to the current global crisis and the crisis of protecting and promoting human rights, initiating a change in security as a fundamental element in the relationship between the individual, society and nature. From a practical point of view, human security contributes to solving a problem of major global importance: determining the prospects for the international system and human civilization as a whole to counter the negative consequences of the global crisis associated with new needs in the field of human rights. In the Republic of

Moldova, security issues, in addition to the other roles and functions they play in the political sphere, are becoming more and more acceptable ways and means of influencing the process of making strategic political decisions.

Keywords: human security, human rights, optimization, decision making process, national security, Republic of Moldova.

ASSURER LA SÉCURITÉ HUMAINE EN OPTIMISANT LE PROCESSUS DE PRISE DE DÉCISION EN RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

Le terme sécurité humaine découle principalement de la nécessité de changer le concept de sécurité en mettant l'accent sur le rôle particulier d'une personne dans le processus de sa garantie. Une autre raison principale dans le processus d'émergence et de justification du concept de sécurité humaine est la nécessité de trouver des solutions viables à la crise mondiale actuelle et à la crise de protection et de promotion des droits de l'homme, amorçant un changement de sécurité en tant qu'élément fondamental de la relation entre l'individu, la société et la nature. D'un point de vue pratique, la sécurité humaine contribue à résoudre un problème d'importance mondiale majeure: déterminer les perspectives du système international et de la civilisation humaine dans son ensemble pour contrer les conséquences négatives de la crise mondiale liées aux nouveaux besoins dans le domaine de l'homme. droits. En République de Moldova, les questions de sécurité, en plus des autres rôles et fonctions qu'elles jouent dans la sphère politique, deviennent des moyens de plus en plus acceptables pour influencer le processus de prise de décisions politiques stratégiques.

Mots-clés: sécurité humaine, droits de l'homme, optimisation, processus décisionnel, sécurité nationale, République de Moldova.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ БЕЗОПАСНОСТИ ЧЕЛОВЕКА ПУТЕМ ОПТИМИЗАЦИИ ПРОЦЕССА ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Термин безопасность человека возник в основном из-за необходимости изменить концепцию безопасности путем подчеркивания особой роли человека в процессе её обеспечения. Другой основной причиной в процессе появления и обоснования концепции безопасности человека была необходимость найти жизнеспособные решения современного глобального кризиса и кризиса защиты и продвижения прав человека, инициировав изменение безопасности как основополагающего элемента в отношениях между индивидуумом, обществом и природой. С практической точки зрения, безопасность человека способствует решению проблемы важнейшего глобального значения: определение перспектив международной системы и человеческой цивилизации в целом для противодействия негативным последствиям глобального кризиса, связанным с новыми потребностями в области прав человека. В Республике Молдова вопросы безопасности, в дополнение к другим ролям и функциям, которые они играют в политической сфере, становятся все более приемлемыми способами и средствами воздействия на процесс принятия стратегических политических решений.

Ключевые слова: безопасность человека, права человека, оптимизация, процесс принятия решений, национальная безопасность, Республика Молдова.

Introducere

Fenomenele securității umane în contextul optimizării proceselor decizionale la nivel politic înregistrează în ultimele decenii o expansiune generală în foarte multe sfere sociale. Aceste noi domenii de cunoștințe interdisciplinare a cuprins numeroase

laturi și fațete ale activității omului, precum sfera politicii, a economiei, implicații practice în dirijarea socială etc., care tradițional nu reacționau prea activ la intervențiile, inovațiile și propunerile de raționalizare ale oamenilor de știință din domeniul teoretizării proceselor sociale, din cel al filosofiei și

eticii. În acest context, devine extrem de importantă identificarea unor noi valențe metodologice și aspecte istorico-evolutive ale concepțiilor securității umane și deciziologiei.

Metodologia de cercetare

Securității umane i-au fost atribuite, fiind definite mai clar și mai delimitat decât în Raportul PNUD din 1994, șapte sectoare specifice: *securitatea economică, alimentară, a sănătății, de mediu, personală, comunitară și politică*. Identificarea acestor sectoare, fără îndoială, au fost inspirate din abordarea constructivistă a securității în sens extins, conținând cinci sectoare de bază, promovată de reprezentanții Școlii de la Copenhaga. În așa fel, fiecărei dintre cele șapte componente ale securității umane fiindu-le specifice anumite amenințări [1, p. 27]. Astfel, securității economice îi corespund șomajul, sărăcia persistentă; celei alimentare – foamea ca provocare securitară; securității sănătății – lipsa accesului la asistența medicală, malnutriția, pandemiile, alimentele cu efect nociv; securității de mediu – degradarea ecologică și poluarea, epuizarea resurselor naturale, dezastrele naturale; securității personale îi corespund asemenea provocări precum: violența fizică, terorismul, crima, violența domestică și munca copiilor; securității comunitare – tensiunile și conflictele interetnice, religioase și identitare, iar securității politice – amenințările ce se referă la abuzurile comise în domeniul drepturilor omului, represiunile politice. Este de remarcat în mod deosebit faptul, din perspectiva autorului, că aceste amenințări din categorii diferite sunt interconectate și interdependente, fiindu-le specific efectul domino ca mod de manifestare, în sensul că o provocare poate genera alta. Totodată, se remarcă faptul că toate amenințările aduse în discuție au ca specific capacitatea de a se extinde rapid în plan regional, constituind amenințări importante pentru securitatea internațională.

Analiza proceselor decizionale prin prisma problematicii securității umane

Printre elaborările cele mai relevante în acest context se numără și lucrările lui Jonathan D. Moreno, care face referință la contribuția teoriei securității umane, dezvoltată într-un cadru sociopolitic concret, la sprijinirea securității naționale a statului prin evidențierea importanței asigurării securității cetățeanului în acest context, fenomen ce devine reciproc, așa încât securitatea statului și individului, conform principiilor și valorilor fundamentale, vine să fortifice și să sprijine domeniul securității umane și răspândirea acestui timp de mentalitate ce aduce cu sine doar beneficii sustenabile pe termen lung comunității umane, pe de o parte [2, p. 203]. Pe de altă parte, D. S. Greenberg consideră că domeniul securității umane, drept practică universală benefică, are doar de pierdut de pe urma contactului cu politicul, cu interesele de grup și cu influența banilor, producându-se un proces de eroziune a valorilor umane și a bunelor practici din cadrul instituțiilor ce le promovează [3, p. 283]. Cu toate acestea, potrivit lui G. J. Annas, elemente ale securității umane, la etapa actuală de dezvoltare a societății, trebuie să fie prezente, pe toate căile posibile, atât teoretic, cât și prin acțiuni sociopolitice în procesul decizional și în procesele de formare a culturii și opiniei publice cu scopul concret de a promova respectarea drepturilor fundamentale ale omului ca un deziderat politic pe termen scurt [4, p. 28].

În plan local de exemplu, sub aspectul respectării drepturilor omului, în Republica Moldova se atestă o oarecare discriminare în funcție de gen, mai cu seamă în vederea accederii femeilor în funcții de coordonare, astfel, potrivit studiului *Profilul femeilor în procesul decizional (pe unele domenii profesionale)* „în funcțiile de conducere de nivel superior femeile constituie 37%, iar în cadrul celor cu statut special și celor de demnitate publică - 26,4% și 13,8%”. Potri-

vit studiului, nici repartizarea femeilor după sectoarele ocupaționale nu este uniformă: „femeile rămân a fi concentrate într-o proporție semnificativă în cadrul sectoarelor sociale (sănătate, protecție socială, educație, cultură), acestea fiind sub-reprezentate în cadrul domeniilor precum: diplomația (7,7%); administrarea vamală (28,2%); organele de drept (43%); ordinea și securitatea publică (17,1%), apărarea și securitatea națională (47,2% în cadrul funcțiilor publice și 20% în cadrul efectivului cu grade militare), știința și dezvoltarea (48%)” [5, p. 34].

În cazul deciziilor și legislației internaționale, reprezentativitatea capătă o semnificație deosebită, reieșind din importanța asigurării accesului nerestricționat al statelor mai puțin importante pe plan internațional la procesul decizional de formare a strategiilor și adoptare a politicilor, mai cu seamă a celor de securitate, pentru promovarea mai eficientă a propriilor interese în concordanță cu necesitățile și interesele naționale [6, p. 479]. Acest lucru poate fi realizat în baza contracarării mai multor factori destabilizatori, cum ar fi limitarea profesionalismului evaluativ, imposibilitatea identificării corecte a propriilor interese și prioritizarea lor ierarhică etc.

În contextul promovării asigurării securității umane, devine relevantă analiza unei serii de aspecte și cazuri relativ recente din viața sociopolitică din Republica Moldova, legate tangențial de problematica securitară [7, p. 189]. Astfel că, se fac remarcate ca amploare socială și ca ecou politic și eurointegraționist, unele dintre problemele cu caracter securitar ce au avut o rezonanță importantă în spațiul politic al Republicii Moldova, printre care se numără și adoptarea Legii non-discriminării, numită la finalul dezbatărilor și confruntărilor publice - Legea cu privire la asigurarea egalității [8], la 25 mai 2012, intrată în vigoare din 01 ianuarie 2013. Aspectul care a devenit cel mai controversat și mai disputat din legea în cauză, în confruntarea dintre guvernare și unele grupuri provenind din societatea civilă, se referea

la promovarea drepturilor minorităților sexuale și a nediscriminării acestora, în perspectiva de a fi luați în considerare și respectați ca cetățeni egali, apărați prin această lege, de rând cu alte categorii defavorizate ale minorităților sociale, de gen sau etnice etc., în cadrul politicii de promovare a diversității vieții sociale, politice și comunitare [9].

Aprobarea Legii cu privire la asigurarea egalității în Parlamentul RM, constituia una dintre principalele condiții pentru abolirea regimului de vize cu Uniunea Europeană, alături de reformarea Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției (CCCEC) care, din 01 octombrie 2012, a devenit Centrul Național Anticorupție (CNA) [10], termenul-limită pentru adoptarea lor fiind stabilit pentru sfârșitul lunii mai 2012 [11], iar rezonanță socială a adoptării acestei legi se datorează, în mare parte, implicării Bisericii Ortodoxe în procesul decizional și legislativ printr-un șir de manifestații și intervenții publice ale unor organizații de creștini ortodocși mai mult sau mai puțin radicale și intolerante ca atitudine față alte opinii și doctrine, propagând fătis supremația dogmelor creștin ortodoxe și a necesității discriminării cetățenilor cu alte orientări sexuale, organizații conduse de reprezentanți marcanți ai clerului din cadrul Mitropoliei Chișinăului și Întregii Moldove a Bisericii Ortodoxe ruse [12].

Analizând cazul dat, conchidem că exemplul Republicii Moldova este pe cât de relevant, pe atât și de convingător în vederea susținerii ipotezei conform căreia problemele securitare, pe lângă alte roluri și funcții pe care le joacă în sfera politică, devin din ce în ce mai mult niște modalități și căi de influență asupra procesului de adoptare a deciziilor politice strategice, aflându-se pe cale de a se transforma din problematică sociopolitică periferică ca importanță și impact macro-social, în subiecte centrale ale dezbatărilor sociopolitice contemporane, implicând mase largi ale societății, inclusiv prin intermediul atât al discursurilor, cât și al acțiunilor și pozițiilor politice

adoptate de către politicieni autohtoni binecunoscuți, dar și specifice celor care fac parte din viitoarea generație de oameni politici și factori de decizii din Republica Moldova, cei care vor configura agenda politică a societății viitorului imediat.

În perioada pregătirii Legii nr. 121 din 25.05.2012 cu privire la asigurarea egalității au fost date publicității un șir de sondaje de opinie referitor la situația toleranței societății față de homosexuali. În acest sens, unul dintre cele mai relevante pare a fi Barometrul Opiniei Publice care a corelat problemele intoleranței în societatea autohtonă cu gradul de percepție a securității personale de către cetățeni. Astfel că, potrivit Barometrului Opiniei Publice (BOP) pe luna noiembrie 2011, realizat de „CBS-AXA”, referitor la întrebarea privind intoleranța față de homosexuali în societatea din Republica Moldova, peste 85% dintre moldoveni au confirmat că nu acceptă ca persoane din această categorie să locuiască în Republica Moldova, cu atât mai mult, să fie vecin, prieten sau rudă cu interviuatul [13, p. 66]. În același timp, la întrebarea: „credeți că în Republica Moldova unui cetățean de rând îi este asigurată securitatea personală?”, peste 63% au răspuns negativ [13, p. 33]. Aceste rezultate denotă faptul că intoleranța față de homosexuali în societatea de factură tradiționalistă din Republica Moldova se produce în condițiile unei nesiguranțe cronice a majorității populației referitor la securitatea și integritatea personală, situație reflectată și la nivel politic de cele mai relevante forțe sociale. În preajma adoptării Legii cu privire la asigurarea egalității și Parlamentul European a condamnat public homofobia, inclusiv în Republica Moldova, ca o măsură de presiune asupra autorităților autohtone de a accepta întregul set de valori, responsabilități și principii fundamentale, specific civilizației vest-europene, în calea integrării europene a Republicii Moldova, și nu doar eventualele avantaje și beneficii pentru populație [14].

Pe 23 mai 2012, proiectul Legii cu privire la asigurarea egalității a fost propus la ședința Guvernului spre discutare și aprobare în Parlament. Pe 25 mai această lege a fost votată în lectură finală de către parlamentari. Adoptarea acestui act juridic a generat tulburări sociale în masă și mișcări populare, care în mare parte reprezentau opiniile și poziția de neacceptare a proiectului în cauză de către Biserica Ortodoxă, în special, în problema recunoașterii de către stat a drepturilor minorităților sexuale de a nu fi discriminați în baza criteriului apartenenței la minoritatea sexuală în cazul angajării în câmpul muncii. Totuși, cele mai importante temeri declarate ale reprezentanților Bisericii Ortodoxe, exprimate de protestatarii creștini organizați și conduși în cadrul manifestărilor și protestelor publice în fața clădirii Parlamentului Republicii Moldova de diverși preoți aparținând canonic de Mitropolia Chișinăului și Întregii Moldove din componența Bisericii Ortodoxe ruse, erau legate de eventuala perspectivă pentru reprezentanții acestei minorități sociale, prin receptivitatea aparentă a autorităților, de a cere și alte drepturi ca un următor pas în procesul de emancipare a societății din Republica Moldova în problema extinderii libertăților homosexualilor. În special, acea temere se referea la posibilitatea pentru homosexuali de a obține recunoașterea juridică și dreptul formal de a constitui o familie, de a da naștere, prin metode medicale de reproducere, a adopta și a crește copii. În consecință, grupurile de creștini ortodocși manifestau în scopul prevenirii extinderii acestor drepturi și libertăți pentru homosexuali, care ar veni în contradicție cu valorile, normele și tradițiile creștine de comportament, cu privire la organizarea unei familii, la relațiile dintre bărbat și femeie, precum și la fundamentele morale de educație a tinerilor [15]. În esență, dezbaterile publice și în cadrul mass-mediei cu privire la acest subiect se reduceau la confruntarea și comparația dintre diverse sisteme etico-morale care putea sta la baza unui anumit raționament politic.

Cu toate că a fost adoptată o normă importantă, deși criticată de opinia publică și supusă unor interese de grup și cartel, azi în Republica Moldova nu există o concepție generală dominantă cu privire la acest subiect, precum și la promovarea drepturilor omului, atât în ceea ce privește normele legale, cât și printre teoreticieni, practicieni sau cercetători. Sistemul actual al apărării drepturilor omului din Republica Moldova reprezintă un domeniu ce se dezvoltă haotic și fără de un scop clar din partea guvernanților, fiind influențat în permanență de un șir de factori, precum, obligațiile externe asumate de către statul nostru, interese de cartel și ale unor grupuri restrânse ca număr, dar cu acces la procesul decizional, în perspectiva exploatării acestui domeniu în folos personal. Astfel că pentru Republica Moldova cea mai stringentă problemă, la etapa actuală a dezvoltării domeniului dat în contextul asigurării securității umane, nu e discrepanța dintre realitate și modelul de abordare a problematicii drepturilor omului, promovat prin intermediul cadrului normativ, ca în cazul majorității statelor din estul Europei, ci problema necesității determinării și punerii în aplicare a unui model optim și eficient de apărare practică și la nivel individual a drepturilor omului, în pofida influenței elementelor criminale și a corupției care domină la ora actuală și acest domeniu în RM [16, p. 4].

Concluzii

Securitatea umană, în calitate de concepție teoretică, a fost elaborată în strânsă legătură cu evoluția teoriei societății riscului, în cadrul căreia un rol deosebit se acordă securizării persoanei umane [17, p. 89]. În acest sens, sunt bine cunoscute contribuțiile unor astfel de cercetători ca Fr. Fukuyama, care a atenționat omenirea de nenumărate ori privitor la pericolul pentru om a dezvoltării tehnologiilor, amplificând riscurile și amenințările de securitate [18, p. 104]; un alt cercetător important din a doua jumătate a sec. XX, precursor al concepției securității umane,

a fost D. Bell care aborda această problemă prin prisma transformării societății umane contemporane în una post-industrială cu multiple pericole pentru individul uman [19, p. 318]. În cohorta precursorilor concepției securității umane se înscrie și sociologul U. Beck, considerând că securitatea persoanei umane poate fi asigurată într-o societate a riscului numai prin diminuarea efectelor violente nocive ale amenințărilor civilizaționale și tehnologice [20, p. 6]. A. Giddens s-a remarcat de asemenea ca un cercetător care a cercetat la sfârșitul sec. XX aspectele importante referitoare la securitatea omului și a comunității umane în contextul aprofundării riscurilor multiple în contextul crizelor moderne identitare și confesionale, dar și a relațiilor dintre societate și individ [21, p. 129].

Este de remarcat faptul că și oamenii de știință din Republica Moldova, preponderent din domeniul filosofiei sociale, spre exemplu acad. A.D. Ursul, și-au adus contribuția deosebită în calitate de precursori ai concepției securității umane în perioada sfârșitului „războiului rece” prin sublinierea caracterului sistemic al schimbărilor din proximitatea vieții umane, precum și privitor la conexiunea și interdependența pericolelor și riscurilor de mediu cu cele din sfera socială [22, p. 37]. Cu toate meritele remarcate, primele încercări de conceptualizare a sferei securității umane în contextul intensificării proceselor sociopolitice în epoca post-industrială, a riscurilor și amenințărilor complexe pentru individul uman, suferă de o oarecare superficialitate și utopie în perspectiva insuficienței elaborării setului de acțiuni pentru o sustenabilă și deplină aplicare practică a acestor concepții prin construcția și edificarea unor sisteme viabile de securizare a persoanei umane într-un mediu social, natural și economic extrem de instabil și ostil unei dezvoltări graduale și predictibile a omului.

Conchidem că, termenul de securitate umană a fost generat, în principal, de necesitatea redimensionării conceptului de securitate prin accentuarea rolului deosebit al individului uman în procesul de asigu-

rare a securității, o altă sursă de bază în procesul său de apariție și fundamentare a constat în necesitatea găsirii unor soluții viabile la criza globală contemporană și la criza domeniului de apărare și promovare a drepturilor omului, prin inițierea redimensionării elementului securitar ca unul fundamental în cadrul relațiilor dintre individ-societate-natură.

Sub aspect aplicativ, securitatea umană contribuie la soluționarea unei probleme de importanță majoră în plan mondial: definirea perspectivelor sistemului internațional și al civilizației umane în ansamblu de a contracara efectele negative ale crizei globale corelată cu noile necesități în domeniul drepturilor omului, abordată la nivelul însușirilor sale structurale propriu-zise, precum și la cel al factorilor sociali și politici interni, cu raporturile lor multidimensionale și complexe pe care le posedă și le dezvoltă.

Referințe bibliografice

1. SPRINCEAN, S. Securitatea umană și bioetica. Monografie. Chișinău: F.E.P. "Tipografia Centrală". 2017, 304 p. (23,0 c.a.) ISBN 978-9975-53-589-2.
2. MORENO, J. D. Bioethics and the National Security State. In: The Journal of Law, Medicine & Ethics. Volume 32, issue 2, June 2004, p. 198-208. ISSN: 1748-720X.
3. GREENBERG, D. S. Science, Money, and Politics: Political Triumph and Ethical Erosion. Chicago: University of Chicago Press, 2001. 528 p. ISB: 978-0226306353.
4. ANNAS, G. J. The Legacy of the Nuremburg Doctors' Trial to American Bioethics and Human Rights. In: Journal of Life Sciences and Technologies, nr. 10 (1), 2009, p. 19-40. ISSN: 2301-3672.
5. TOARTĂ, V. Profilul femeilor în procesul decizional (pe unele domenii profesionale). BNS, PNUD, UN Women. Chișinău: Tipografia Centrală, 2016. 36 p. ISBN: 978-9975-53-653-0.
6. SPRINCEAN, S. Politica securității umane în Republica Moldova în contextul provocărilor și oportunităților mediului regional de securitate. În: Dez-

voltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european. / red. șt. Valeriu Cușnir. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). 2019. Subcap. 5.2., p. 477-497. ISBN: 978-9975-3298-2-8.

7. SPRINCEAN, S. Perspective de asigurare a siguranței persoanei în contextul realizării securității umane. În: Studii Naționale de Securitate. Revistă științifico-practică. Institutului Național de Informații și Securitate „Bogdan, Întemeietorul Moldovei”. Nr. 1(1), 2020, p. 185-200. (1,25 c.a.). ISSN: 2587-3822.

8. Legea Republicii Moldova nr. 121 din 25.05.2012 cu privire la asigurarea egalității. Monitorul Oficial Nr. 103. 29.05.2012.

9. Părerii împărțite după votarea Legii cu privire la asigurarea egalității. Cine nu este satisfăcut. Publika.md. 25.05.2012. https://www.publika.md/pareri-impartite-du-pa-votarea-legii-cu-privire-la-asigurarea-egalitatii-cine-nu-este-satisfacut_863721.html (vizitat 14.11.2020).

10. De astăzi, CCCEC devine Centrul Național Anticorupție. Point.md. 01.10. 2012. <https://point.md/ru/novosti/obschestvo/de-astazi-cccec-devine-centrul-natzional-anticoruptzie> (vizitat 14.11.2020).

11. Legea privind egalitatea de șanse și reformarea CCCEC, în vizorul Guvernului. Publika.md. 23.05.2012. https://www.publika.md/legea-privind-egalitatea-de-sanse-si-reformarea-cccec--in-vizorul-guvernului_858341.html?signed_request= (vizitat 14.11.2020).

12. Episcopul Marchel a sfințit Palatul Republicii, unde deputații urmează să examineze Legea privind egalitatea de șanse. Publika.md. 24.05.2012. https://www.publika.md/-episcopul-marchel-a-sfintit-palatul-republicii-unde-deputatii-urmeaza-sa-examineze-legea-privind-egalitatea-de-sanse_860941.html (vizitat 14.11.2020).

13. Barometrul Opiniei Publice. Institutul de politici publice. Noiembrie 2011, p. 66. https://ipp.md/old/public/files/Barometru/2011/BOP_11.2011-nou.pdf (vizitat 14.11.2020).

14. Parlamentul European condamnă homofobia, inclusiv în Moldova. Publika.md. 25.05.2012. https://www.publika.md/parlamentul-european-condamna-homofobia-inclusiv-in-moldova_862811.html (vizitat 14.11.2020).

15. A avut loc ședința Sinodului Bisericii Ortodoxe din Moldova. 20.06.2013. <https://mitropolia.md/a-avut-loc-sinodul-bisericii-ortodoxe-din-moldova/> (vizitat 14.11.2020).

16. SPRINCEAN, S. Adopting the National Bioethical Strategy as a political and legal priority in Republic of Moldova. În: Етичні проблеми профілактичної медицини: вплив довкілля, харчування та умов праці на здоров'я населення. Матеріали VI Міжнародного симпозіуму з біоетики. 11-12 жовтня 2012 р. Київ: Арктур-А, 2012, р. 3-5.

17. SPRINCEAN, S. Democratizarea și securitatea umană în condițiile agravării problemelor globale. În: Statul, securitatea și drepturile omului în condițiile societății informaționale. Conferință științifico-practică internațională. 12-13 decembrie 2019, Chișinău. Chișinău: Tipografia "Artpoligraf", 2020, р. 89-100. (0,7 с.а.). ISBN: 978-9975-3462-2-1.

18. FUKUYAMA, Fr. Viitorul nostru postuman: consecințele revoluției biotehnologice. București: Editura Humanitas. 2004. 304 p. ISBN: 973-50-0714-2.

19. BELL, D. The coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting. 2nd ed. New York: Basic Books. 1976. 507 p. ISBN: 9780140551150.

20. БЕК, У. Общество риска. На пути к другому модерну / Пер. с нем. В. Седелника и Н. Федоровой; Москва: Прогресс-Традиция, 2000. 384 р. ISBN: 5-89826-059-6.

21. GIDDENS, A. Fate, Risk and Security. In: A. Giddens „Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age”. Cambridge: Stanford University Press. 1991. 264 p. ISBN: 9780804719445.

22. УРСУЛ, А. Д. Ускорение, интенсификация, экология (Филос. методол. аспекты). / АН МССР, Отделение философии и права. Кишинев: Штиинца, 1988. 279 р.